

UDK: 37.013:004.9

Ilhomjon VALIJONOV,
tayanch doktorant, Namangan davlat universiteti, Toshkent, O'zbekiston
E-mail: ilhomjonvalijonov97@gmail.com

NamDPI katta o'qituvchisi, PhD N. Aliyev taqrizi asosida

ELEKTRON TA'LIM RESURSLARI ASOSIDA PEDAGOGIK MULOQOTNI TASHKIL ETISHNING DIDAKTIK ASOSLARI

Аннотация

Mazkur maqolada elektron ta'lim resurslari asosida pedagogik muloqotni tashkil etishning didaktik asoslari yoritiladi. Hozirgi raqamli ta'lim sharoitida pedagog va ta'lim oluvchi o'rtasidagi samarali muloqotni yo'lga qo'yish, ta'lim mazmunini interaktiv shaklda yetkazish, o'quv jarayonida mustaqil fikrlash, refleksiya va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Kalit so'zlar: Elektron ta'lim resurslari, pedagogik muloqot, raqamli ta'lim, kommunikativ kompetensiya, interaktiv metodlar, multimedia vositalari.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБЩЕНИЯ НА ОСНОВЕ ЭЛЕКТРОННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ

Аннотация

В данной статье освещаются дидактические основы организации педагогического общения на основе электронных образовательных ресурсов. В современных условиях цифрового образования важное значение приобретает налаживание эффективного диалога между педагогом и обучающимся, передача содержания образования в интерактивной форме, развитие навыков самостоятельного мышления, рефлексии и сотрудничества в учебном процессе.

Ключевые слова: Электронные образовательные ресурсы, педагогическое общение, цифровое образование, коммуникативная компетенция, интерактивные методы, мультимедийные средства.

DIDACTIC FOUNDATIONS OF ORGANIZING PEDAGOGICAL COMMUNICATION BASED ON ELECTRONIC EDUCATIONAL RESOURCES

Annotation

This article examines the didactic foundations of organizing pedagogical communication based on electronic educational resources. In the current digital education environment, it is becoming increasingly important to establish effective communication between the teacher and the student, convey educational content in an interactive form, and develop independent thinking, reflection, and collaboration skills during the learning process.

Key words: Electronic educational resources, pedagogical communication, digital education, communicative competence, interactive methods, multimedia tools.

Kirish. Bugungi kunda ta'lim tizimini raqamlashtirish jarayoni pedagogik faoliyatning mazmuni va shakliga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, elektron ta'lim resurslarining keng qo'llanilishi o'qituvchi va ta'lim oluvchi o'rtasidagi muloqotni yangi bosqichga olib chiqmoqda. Avvallari pedagogik muloqot asosan auditoriya sharoitida bevosita suhbat, savol-javob va izohlar orqali amalga oshirilgan bo'lsa, hozirgi davrda bu jarayon onlayn platformalar, elektron darsliklar, virtual forumlar, videokonferensiyalar va multimedia vositalari orqali yanada boyib bormoqda. Shu sababli elektron ta'lim resurslari asosida pedagogik muloqotni tashkil etish masalasi zamonaviy pedagogika va didaktikaning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi [1]. Pedagogik muloqot ta'lim jarayonining markaziy tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, u o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi axborot almashinuvi, tushunish, hamkorlik, rag'batlantirish va nazoratni ta'minlaydi. Mazkur jarayon samarali tashkil etilganda ta'lim oluvchining faolligi ortadi, bilimni o'zlashtirish darajasi chuqurlashadi va mustaqil fikrlash ko'nikmalari shakllanadi. Elektron ta'lim resurslari esa aynan shu muloqotni vaqt va makon jihatidan kengaytirib, uzluksiz va ko'p kanalli shaklga olib keladi. Natijada pedagogik ta'sirning qamrovi oshadi, ta'lim mazmuni esa ko'rgazmali, qiziqarli va individual yondashuvga mos shaklda taqdim etiladi. Mavzuning dolzarbligi shundaki, ta'lim amaliyotida elektron resurslardan foydalanish ko'lami kengayib borayotgan bo'lsa-da, ularni pedagogik muloqot nuqtai nazaridan didaktik jihatdan to'g'ri tashkil etish hamisha ham yetarli darajada yo'lga qo'yilmagan. Ko'pincha resurslar faqat axborot uzatish vositasi

sifatida qaraladi, holbuki ularning muloqotni boshqarish, o'quvchini faollashtirish, teskari aloqani tashkil etish, refleksiyani kuchaytirish va hamkorlikni rivojlantirish kabi keng imkoniyatlari mavjud. Shu bois maqolada elektron ta'lim resurslari asosida pedagogik muloqotni tashkil etishning didaktik asoslarini nazariy va amaliy jihatdan yoritish maqsad qilingan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Ilmiy-pedagogik manbalarda pedagogik muloqot o'qituvchining kasbiy mahoratini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida talqin qilinadi. Tadqiqotchilar pedagogik muloqotni faqat ma'lumot yetkazish emas, balki ta'lim oluvchining shaxsiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy-psixologik va didaktik jarayon sifatida baholaydilar. Bu yondashuvga ko'ra, muloqot ta'limning mazmuni, metodi va natijasini bog'lovchi vosita bo'lib xizmat qiladi. O'qituvchi nutqining aniqligi, savollarning mantiqiy tuzilishi, teskari aloqaning mavjudligi va hamkorlik muhiti pedagogik muloqotning sifatini belgilaydi. Didaktika yo'nalishidagi adabiyotlarda elektron ta'lim resurslari ko'proq o'quv materialini taqdim etish, takrorlash, mustahkamlash va nazorat qilish vositasi sifatida tavsiflangan [2]. Keyingi yillardagi ilmiy qarashlar esa bu resurslarning interaktiv xarakteriga alohida e'tibor qaratib, ular ta'lim subyektlari o'rtasida samarali kommunikatsiya o'rnatishda muhim rol o'ynashini ko'rsatmoqda. Ayniqsa, masofaviy va aralash ta'lim sharoitida elektron resurslar o'qituvchi bilan o'quvchi o'rtasidagi masofani qisqartiruvchi, pedagogik qo'llab-quvvatlashni davomli ta'minlovchi vosita sifatida talqin qilinmoqda.

Mavzuga oid tadqiqotlarda elektron ta'lim resurslarining bir necha turlari ajratib ko'rsatiladi. Bularga elektron darsliklar, videoleksiya, interaktiv topshiriqlar, virtual laboratoriyalar, test tizimlari, ta'lim platformalari, forumlar, chatlar va taqdimot vositalari kiradi. Har bir resurs turi pedagogik muloqotning alohida komponentiga xizmat qiladi. Masalan, videodarslar va animatsiyalar murakkab mavzularni tushuntirishni osonlashtirsa, forum va chatlar muloqotning dialogik xususiyatini kuchaytiradi. Test tizimlari esa tezkor teskari aloqani ta'minlab, o'quvchining o'zlashtirish darajasini baholash imkonini yaratadi. Ayrim mualliflar elektron ta'lim resurslaridan foydalanishda didaktik tamoyillarni ustuvor deb hisoblaydilar. Ular orasida tizimlilik, izchillik, ko'rgazmalilik, tushunarlik, individuallashtirish, faollashtirish va qayta aloqadorlik alohida o'rin tutadi. Mazkur tamoyillar asosida yaratilgan resurslar ta'lim oluvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi [3]. Shu bilan birga, ilmiy manbalarda elektron ta'lim resurslaridan foydalanish o'qituvchining rolini kamaytirmasligi, aksincha, uning muvofiqlashtiruvchi, yo'naltiruvchi va rag'batlantiruvchi funksiyalarini kuchaytirishi ta'kidlanadi.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, mavjud adabiyotlarda elektron ta'lim resurslarining texnik va tashkiliy jihatlari nisbatan keng yoritilgan bo'lsa-da, ularning pedagogik muloqotni tashkil etishdagi didaktik asoslari hali ham chuqurroq izohga muhtoj. Ayniqsa, elektron ta'lim resurslaridan foydalanish orqali ta'lim oluvchilarni erkin fikrlashga, savol berishga, mushohada yuritishga va hamkorlikda o'rganishga undash mexanizmlarini aniqlashtirish muhim ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur maqolani tayyorlashda bir qator ilmiy metodlardan kompleks tarzda foydalanildi. Eng avvalo, pedagogika, didaktika va axborot texnologiyalariga oid nazariy manbalar tahlil qilindi. Ushbu metod elektron ta'lim resurslari va pedagogik muloqot tushunchalarining mohiyatini aniqlash, ularning o'zaro bog'liqligini yoritish hamda mavzuga doir ilmiy yondashuvlarni umumlashtirish imkonini berdi. Nazariy tahlil natijasida elektron resurslarning didaktik xususiyatlari va muloqotdagi funksiyalariga oid asosiy ilmiy qarashlar tizimlashtirildi. Qiyosiy tahlil metodidan foydalanish orqali an'anaviy ta'lim muhitidagi pedagogik muloqot bilan elektron ta'lim resurslari asosidagi muloqotning farqli va umumiy jihatlari aniqlandi. Bunda o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi aloqa shakllari, ta'lim mazmunini taqdim etish vositalari, teskari aloqa mexanizmlari, ishtirokchilarning faollik darajasi va ta'lim natijalariga ta'sir etuvchi omillar taqqoslandi. Ushbu metod maqolaning tahliliy qismida elektron resurslarning ustun jihatlari asoslashga xizmat qildi.

Kuzatish va umumlashtirish metodlari pedagogik amaliyotda elektron resurslardan foydalanish jarayonini baholashda qo'llanildi. O'quv jarayonida videodarslar, elektron topshiriqlar, onlayn muhokamalar va test tizimlarining qo'llanilishi natijasida ta'lim oluvchilarning darsga jalb etilishi, savol berish faolligi, mustaqil ishlashga bo'lgan intilishi va muloqot madaniyatidagi o'zgarishlar kuzatildi [4]. Olingan kuzatishlar umumlashtirilib, elektron resurslar asosidagi muloqotning pedagogik samaradorligi haqida xulosalar chiqarildi. Tadqiqot metodologiyasining muhim jihati shundan iboratki, elektron ta'lim resurslari faqat texnik qulaylik manbai sifatida emas, balki didaktik muhitni tashkil qiluvchi vosita sifatida ko'rib chiqildi. Shu asosda ularni tanlash, yaratish va qo'llashda pedagogik maqsad, o'quvchilar ehtiyoji, mazmunning murakkablik darajasi va teskari aloqaning sifati kabi mezonlar inobatga olindi. Bunday yondashuv maqola mazmunining amaliy ahamiyatini kuchaytiradi.

Tahlil va natijalar. Elektron ta'lim resurslari asosida pedagogik muloqotni tashkil etishning didaktik asoslari, avvalo, ta'lim maqsadiga muvofiqlik bilan belgilanadi. Har qanday elektron resurs o'quv maqsadi bilan bevosita uyg'unlashgandagina pedagogik qiymat kasb etadi. Agar elektron platforma, video, test yoki taqdimot o'quvchini mavzuni chuqurroq anglashga, savol berishga, fikr almashishga va mustaqil xulosa chiqarishga undasa, u pedagogik muloqotning samarali vositasiga aylanadi. Shuning uchun resurslarni tanlashda ularning tashqi jozibasidan ko'ra,

mazmuniy va didaktik imkoniyatlariga e'tibor qaratish muhimdir. Ta'lim jarayonida elektron resurslar muloqotning ko'rgazmalilik va tushunarlik tamoyillarini kuchaytiradi. Masalan, murakkab nazariy tushunchalarni animatsiya, sxema, jadval, audioizoh yoki videodars orqali tushuntirish o'quvchining idrokini faollashtiradi. Natijada o'qituvchi izohi bir yoqlama axborot yetkazish shaklidan chiqib, ko'p kanalli muloqotga aylanadi. O'quvchi mavzuni nafaqat eshitadi, balki ko'radi, kuzatadi, tahlil qiladi va unga nisbatan o'z munosabatini shakllantiradi. Bu esa didaktik nuqtai nazardan bilimning barqaror o'zlashtirishiga xizmat qiladi.

Interaktivlik elektron ta'lim resurslari asosidagi pedagogik muloqotning eng muhim belgilaridan biridir. An'anaviy darsda ayrim o'quvchilar passiv holatda qolib ketishi mumkin, ammo onlayn testlar, forumlar, chatlar, interaktiv topshiriqlar va virtual muhokamalar ularning ishtirokini oshiradi. Ayniqsa, yozma muloqot shakllari tortinchoq yoki kamgap talabalar uchun o'z fikrini erkin ifodalash imkonini beradi [5]. Bu holat pedagogik muloqotning demokratik tus olishini, ya'ni har bir ishtirokchining faollashtirishini ta'minlaydi. Shuningdek, elektron resurslar teskari aloqani tezkor va aniq shaklda yo'lga qo'yish imkonini beradi. O'qituvchi o'quvchilarning topshiriq bajarish jarayoni, test natijalari, izohlari va savollarini qisqa vaqt ichida ko'rib chiqib, ularga individual tavsiyalar bera oladi. Bunday mexanizm ta'lim oluvchining xatosini o'z vaqtida tuzatish, o'zlashtirishdagi bo'shliqlarni aniqlash va keyingi faoliyatni to'g'ri rejalashtirishga yordam beradi. Demak, elektron resurslar asosidagi muloqot nafaqat axborot almashinuvini, balki pedagogik diagnostikani ham samarali tashkil etadi.

Muhim natijalardan yana biri shundaki, elektron ta'lim resurslari ta'limning individuallashtirish tamoyilini amalga oshirishga xizmat qiladi. Har bir o'quvchi materialni o'z tezligida o'rganishi, qayta ko'rishi, qo'shimcha manbalarni ochib o'rganishi va kerakli mashqlarni takror bajarishi mumkin. Bu esa pedagogik muloqotni bir xil shakldagi ommaviy jarayondan individual yondashuvga yo'naltirilgan tizimga aylantiradi. O'qituvchi esa o'quvchilarning ehtiyoji, qiziqishi va tayyorgarlik darajasidan kelib chiqib muloqot usullarini moslashtira oladi. Elektron ta'lim resurslari asosidagi pedagogik muloqot hamkorlik ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Guruhiy forumlar, jamoaviy taqdimotlar, onlayn loyiha ishlari va muhokama platformalari o'quvchilarni birgalikda fikrlashga, dalillashga, bahslashishga va qaror qabul qilishga o'rgatadi. Bu jarayonda o'qituvchi nazoratchi emas, balki moderator va fasilitator sifatida namoyon bo'ladi. Natijada ta'lim muhiti muloqotga boy, ochiq va ijodiy maydonga aylanadi. Bunday muhitda bilim tayyor shaklda berilmaydi, balki muloqot, izlanish va hamkorlik asosida shakllanadi.

Biroq elektron resurslardan foydalanishda ayrim muammolar ham uchraydi. Ularning orasida texnik vositalarning yetishmasligi, internet sifati pastligi, barcha pedagoglarning raqamli kompetensiyasi bir xil darajada emasligi va ayrim resurslarning didaktik talablar asosida ishlab chiqilmaganligi mavjud. Agar elektron resurs mazmunan murakkab, interfeysi noqulay yoki topshiriqlar tizimsiz bo'lsa, u pedagogik muloqotni rivojlantirish o'rniga qiyinlashtirishi mumkin. Shu sababli elektron ta'lim vositalaridan samarali foydalanish faqat texnologiyaga ega bo'lish bilan emas, balki ularni didaktik jihatdan asosli loyihalash bilan chambarchas bog'liq [6]. Tahlillar natijasida quyidagi didaktik shartlar muhim ekani aniqlandi: birinchidan, elektron resurslar o'quv maqsadlariga mos va tizimli bo'lishi kerak; ikkinchidan, ular muloqotning ikki tomonlama va ko'p tomonlama shakllarini qo'llab-quvvatlashi lozim; uchinchidan, tezkor teskari aloqa mexanizmlari mavjud bo'lishi zarur; to'rtinchidan, resurslar o'quvchini mustaqil va ijodiy fikrlashga undashi kerak; beshinchidan, ulardan foydalanishda o'qituvchining metodik rahbarligi doimiy bo'lishi maqsadga muvofiq. Ana shunday sharoitda elektron ta'lim resurslari pedagogik muloqotni sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqadi.

Xulosa va takliflar. Umuman olganda, elektron ta'lim resurslari asosida pedagogik muloqotni tashkil etish zamonaviy ta'limning ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Mazkur yondashuv o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi aloqani mazmunan boyitadi,

muloqotni uzluksiz va interaktiv shaklga keltiradi, ta'limning ko'rgazmalilik, faollik, individuallashtirish va teskari aloqa tamoyillarini samarali ro'yobga chiqaradi. Elektron resurslar yordamida tashkil etilgan pedagogik muloqot natijasida ta'lim oluvchilarning bilimga qiziqishi, o'z fikrini ifodalash qobiliyati, mustaqil ishlash malakasi va kommunikativ kompetensiyasi rivojlanadi. Shu bilan birga, elektron ta'lim resurslari o'z-o'zidan yuqori natija bermaydi. Ularning samaradorligi o'qituvchining metodik savodxonligi, resurslarning didaktik sifati, ta'lim oluvchilarning ehtiyojini hisobga olish va muloqotning to'g'ri tashkil etilishiga bog'liq. Demak, raqamli vositalarni joriy etishda pedagogik maqsad ustuvor bo'lishi, texnologiya esa shu maqsadga xizmat qiluvchi vosita sifatida qaralishi lozim. Amaliy taklif sifatida, birinchi navbatda, oliy va umumiy ta'lim muassasalarida o'qituvchilarning raqamli-pedagogik kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan maxsus treninglar tashkil etish maqsadga

muvofiq. Ikkinchidan, elektron ta'lim resurslarini yaratishda didaktik dizayn, interaktivlik va teskari aloqa elementlariga alohida e'tibor berish zarur. Uchinchidan, ta'lim platformalarida forum, chat, refleksiya oynalari, tezkor baholash va izoh qoldirish imkoniyatlarini kengaytirish kerak. To'rtinchidan, elektron resurslardan foydalanish samaradorligini baholovchi aniq mezon va ko'rsatkichlarni ishlab chiqish lozim. Beshinchidan, ta'lim oluvchilarda raqamli madaniyat va mas'uliyatli muloqot ko'nikmalarini shakllantirish doimiy pedagogik vazifa bo'lib qolishi kerak.

Yakuniy xulosa shuki, elektron ta'lim resurslari asosida pedagogik muloqotni tashkil etish nafaqat zamonaviy ehtiyoj, balki ta'lim sifatini oshirishning muhim didaktik omilidir. Uni ilmiy asosda joriy etish orqali ta'lim jarayonini insonparvar, interaktiv, moslashuvchan va samarali tizimga aylantirish mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Ishmuhammedov R. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. Toshkent, O'qituvchi, 2019.
2. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. Toshkent, Fan, 2017.
3. Saidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar mohiyati va zamonaviy loyihasi. Toshkent, 2018.
4. Azizxo'jayeva N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. Toshkent, TDPU, 2016.
5. Muslimov N., va boshqalar. Kasb ta'limi o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini shakllantirish texnologiyalari. Toshkent, Fan va texnologiya, 2013.
6. Xoliqov A. Pedagogik mahorat. Toshkent, Iqtisod-moliya, 2018.
7. Farberman B. Ilg'or pedagogik texnologiyalar. Toshkent, 2016.
8. Yo'ldoshev J., Usmonov S. Pedagogik texnologiya asoslari. Toshkent, O'qituvchi, 2014.
9. Quronov M. Zamonaviy ta'lim texnologiyalari va interaktiv metodlar. Toshkent, 2020.
10. Rahmonqulova M. Elektron ta'lim resurslaridan foydalanish metodikasi. Toshkent, 2021.